

ETNO-FRAGMENTARISM: IDENTITATE ȘI DIFERENȚĂ. ROMÂNII ÎN LUME

dr. Ovidiu BARON

Identitatea nu este un dat, ea se clădește de-a lungul vieții, în funcție de evoluția, individuală sau de grup, de școală și de activitatea profesională, de evenimentele de ordin politic, economic sau social, de anturaj, de călătorii și așa mai departe. Faptul că nu este stabilită prin naștere, o dată pentru totdeauna, prezintă poate dezavantajul unei anumite lipse de stabilitate, dar și marele avantaj al căutării permanente, care garantează orice tip de progres.

Din punctul de vedere al identității ca națiune, putem trasa o linie imaginară a unei evoluții diferite a celor care pleacă, față de cei care rămân. Plecarea românilor se încadrează într-un fenomen mult mai amplu, ei nu sunt nici primii, nici ultimii care își părăsesc, temporar sau definitiv, țara, și nici nu se încadrează în categoria popoarelor migratoare. Motivele pentru care au plecat sau pleacă românii variază în funcție de perioada istorică, de situația lor socială acasă, de evoluția legislației internaționale, de diversele oportunități ivite etc. Fenomenul poate lua forma unei evadări, a unei fugi sau a unei căutări. Evadarea și fuga au fost specifice, în ultimele decenii, mai ales perioadei comuniste, când oamenii au trăit sentimentul unei rupturi profunde, al unei izolări forțate și, implicit, al existenței într-o zonă uitată, izolată printr-o frontieră nedreaptă de o lume mai bună. Sentimentul trecerii interzise, al unei rămăneri frustrante pe loc, a fost perceput cu atât mai puternic, cu cât legarea de glie nu era singurul dezavantaj al epocii. Evadările din perioada comunistă au avut atât motivația unei vieți mai bune, cei plecați simțindu-se salvați dintr-un infern care amenința să dureze la nesfârșit, cât și pe aceea a necesității de a-și promova țara, de a aduce în atenția străinilor acele elemente identitare care puteau transmite un alt fel de imagine. Fuga din țară oferea și posibilitatea unei revolte deschise și a susținerii unor idealuri naționale prin presa internațională, prin manifeste, demonstrații sau luări de poziție. Acest tip de atitudine a fost adoptată mai ales de către intelectuali, care și-au asumat misiunea prezentării unei Români diferite, capabilă să se salveze prin cultură.

Plecările din perioada post-revoluționară au avut mai ales argumente de ordin economic. Libertatea proaspăt dobândită nu mai reprezenta un ideal, ci o realitate insuficientă. În anii de după decembrie 1989 au luat calea unor țări cu un nivel de trai mai ridicat, un număr extrem de mare de români, reprezentând migrația cea mai importantă a etniei noastre. Finalitatea plecării era, de obicei, cea a dobândirii cât mai rapide a bunăstării. Depășirea acelei frontiere interzise a fost, de asemenea, un argument cât se poate de solid. A început o călătorie cu consecințe greu de prevăzut în momentul respectiv, pe toate planurile.

Migrația indivizilor presupune, voluntar sau involuntar, și o anumită migrație a valorilor românești, fenomene, obiceiuri sau experiențe desfășurate anterior într-un spațiu-matrice se regăsesc astfel transpuse într-un spațiu nou, care le poate imprima o nouă semnificație. Nu poți să pleci din România fără să iei cu tine o zestre de cunoștințe, de atitudini sau de experiențe. Românii plecați din țară se mai consideră în vreun fel responsabili de ceea ce au lăsat în ținutul natal? Fără îndoială există atât răspunsuri pozitive, cât și negative la această întrebare. Numai că, indiferent de felul

răspunsului, ei vor reprezenta inevitabil țara într-un fel sau altul, imaginea fiecăruia reprezentând un mic fragment din imaginea de ansamblu.

Contextul general actual este unul al globalizării, ceea ce implică, între altele, o viziune de ansamblu asupra lumii și un amestec al populațiilor și al valorilor. Dinamica acestui fenomen, impusă adeseori mai ales de considerente economice și de parteneriate între țări sau regiuni, implică schimburile de orice fel, rezultând o migrație a unor elemente din toate domeniile. Etnicul nu dispăre în acest fenomen universal, ci dobândește valențe noi. Conceptul de etno-fragmentare, prezent în titlul acestui studiu, se referă la migrarea unui număr mare de cetățeni români, care se regroupează adeseori în cadrul unor asociații, în jurul unor biserici ș.a.m.d. O documentare de câteva minute pe internet ne dezvăluie existența câtorva sute de asociații ale românilor din străinătate. De ce este criteriul etnic atât de important în crearea unei astfel de rețele sociale? Nu găsim aici una dintre dovezile cele mai convingătoare referitoare la importanța ideii de identitate? Fragmentarea este așadar urmată de un proces de așezare a unor mici nuclee românești care au, printre altele, rolul de a reface sau de a repeta nucleul mare și care vor ține, inevitabil, cont de anumite repere pe care cei plecați din țară le-au dus cu ei.

Spațiul de împrumut obligă indivizii la un provizorat dinamic ce va ține cont în același timp de etapele integrării într-o nouă societate și de păstrarea unei identități anterioare. Dacă există persoane care consideră că integrarea într-o nouă societate este cu atât mai ușoară, cu cât renunțarea la cea veche este efectuată mai repede, există și cealaltă categorie de oameni, care cred că nu pot rămâne ei înșiși, renegându-și în totalitate trecutul. La urma urmei, vechea identitate nu poate fi aruncată la coșul de gunoi ca o haină uzată, așa cum cea nouă nu poate fi preluată definitiv printr-un simplu efort de afirmare. Putem vorbi mai degrabă de suprapunerea a două tipare, spațiul vechi fiind raportat în mod constant la cel nou. Efortul comparativ pe care este silit să-l facă orice român stabilit într-o altă țară reprezintă o abordare brutală a fenomenului etnic și este, în același timp, proiectarea etnologiei în imediat, în sincronia desfășurării evenimentelor, în care ea nu este încă știință, ci eveniment :

„Ca să dobândești recunoașterea universală a propriei valori nu sunt necesare decât două condiții: să ai o identitate proeminentă (raportată la sistemul valorilor naționale) și să asumi, competitiv, principiile și criteriile, paradigmele și obiectivele instituite de competiția valorilor universale, în propriul domeniu de activitate, oferind răspunsuri originale și de o calitate superioară (uneori chiar având valoare de model, pe plan european sau universal) marilor provocări ale societății contemporane.”¹

Spațiul de împrumut poate fi ales și din punct de vedere spiritual, asumarea sa echivalând parțial cu negarea celui originar. Există și exemplul unei negări a oamenilor, în favoarea spațiului, așa cum se întâmplă la Emil Cioran: „*Dacă m-aș întoarce vreodată la Rășinari, aș vrea să revăd locurile, dar oamenii, categoric nu*”. (Emil Cioran – „Scrisori către cei de acasă” - 14 august 1969.)²

Dincolo de problema sincerității totale a unui astfel de mesaj, remarcăm importanța pe care o dă amprenta spațiului nativ, acea amprentă pe care oamenii o poartă, cu sau fără voia lor, pe tot parcursul vieții și care definește, în mare măsură, ființa umană. Spațiul originar - combinat cu tradițiile și istoria unei comunități - este păstrat cu sfințenie atât la nivel individual, cât și, la o dimensiune mai impunătoare, de către anumite instituții de cultură. Unul dintre cei mai fideli păstrători ai acelei imagini, ai

¹ Prof. Dr. Corneliu Bucur, *Identitate Etnoculturală. Conștiință națională și afirmare universală*, Sibiu, Editura „ASTRA MUSEUM”, Sibiu, 2006, p. 97.

² Emil Cioran, *Scrisori către cei de-acasă*, București, Humanitas, 1995, traducere din franceză Tania Radu, p. 75 - Dieppe, 14 august 1969, scrisoare către Aurel Cioran,.

acelui spațiu, mobilat cu tot ce are el mai important, este Muzeul Civilizației Populare Tradiționale „ASTRA”. Este un spațiu simbolic, un sat uriaș alcătuit dintr-o mulțime de sate mici, în care fiecare se poate recunoaște, la un nivel sau altul al existenței sale. Spațiul fizic supraviețuiește, într-un spațiu mental, ca o coordonată definitorie, ca un reper al conștiinței personale și al cunoașterii lumii: „*Rășinari este singurul loc pe care mi-ar plăcea să-l revăd cândva. Restul mi-a devenit cu totul străin. Singură, imaginea copilăriei noastre a supraviețuit naufragiului, dintre toate amintirile*”. (Emil Cioran - Scrisoare către Bucur Țincu, 1973)³.

Plecarea presupune o alternare permanentă între două spații, cel fizic și, mai ales -, cel spiritual. Românii plecați se află într-o căutare necesară a unui *acasă* care să definească noul spațiu vital, fără a-l nega pe cel vechi. Alegerea presupune nenumărate riscuri. Fie spațiul nou este asumat ca fiind *acasă*, abandonându-l, astfel, pe cel vechi, fie ideea de *acasă* rămâne definitiv legată de vechiul spațiu, menținut activ la nivelul psihic. Avem de-a face cu un fenomen de absorbție, realizat printr-un transfer cât se poate de dur, a spațiului mic în spațiul mare sau a spațiului vechi în cel nou. Fenomenul nu este atât de pregnant în cazul unei migrații temporare, dar pariul este unul cât se poate de serios pentru românii care au decis să plece pentru totdeauna.

Migrația temporară și migrația permanentă vor presupune două tipuri de atitudini și mentalități: a călătorului sau a muncitorului care se deplasează ocazional, pentru un nou serviciu, și a românului care tinde să se integreze într-o altă etnie. Reperele identitare sunt diferite la cele două categorii. Cei care doresc o ruptură definitivă de fosta țară pun adeseori accentul pe repere negative, ceea ce le facilitează integrarea în noua societate: imposibilitatea realizării unor venituri suficiente în țara de origine, dificultatea perioadei de tranziție, ineficiența Justiției, dezechilibrele sociale, trecutul apăsător etc. Fenomenul este, în general, unul de negare, argumentarea favorizând chiar și o trecere la nivel psihologic individual. Persoanele care aleg o migrație temporară selectează, mai degrabă, argumentele unor dificultăți de moment. Dacă întoarcerea lor în spațiul de origine nu se va mai realiza niciodată, fenomenul se datorează, adeseori, unei integrări facile în noua societate.

Ce iau însă românii cu ei în lume? Pe lângă aptitudinile personale, studii și experiență profesională, ei duc o mulțime de caracteristici care definesc, adeseori, schița unui popor. Spațiul psihic, acel *acasă* menționat mai sus, este o coordonată etnografică pe care se fundamentează perioada de trecere. Oamenii duc cu ei imaginea unei case, a unui sat ori oraș, o mulțime de obiceiuri și tradiții dintr-o regiune sau alta, precum și obișnuința unei vieți de familie. Cu sau fără voia lor, vor transmite în permanență câte ceva despre țara din care provin. Cu cât un reper cultural al unui sat, oraș, ori al unei regiuni este mai solid, cu atât va fi transmis mai pregnant celorlalți. Instituțiile culturale se pot implica în promovarea unor astfel de repere, oferind, la nevoie, susținerea necesară.

În anul Capitalei Culturale Europene, Complexul Național Muzeal „ASTRA” a avut inițiativa de a se implica profund în fenomenul migrației românești, prin susținerea unui transfer al valorilor autentice în noul spațiu vital al românilor. Prin realizarea unor expoziții cu ecouri internaționale, legate strâns de momentul integrării României în structurile europene, prin transmiterea permanentă a publicațiilor sale către românii din Diaspora, precum și printr-un site web care dorea realizarea unei comunicări deschise cu aceștia, începând tocmai cu cei plecați din orașul desemnat Capitală Culturală. Țara a putut fi reîntregită într-un spațiu modern, așa numitul spațiu virtual: „*Relaționarea*

³ Emil Cioran, *Scrisori către cei de-acasă*, București, Humanitas, 1995, traducere din franceză Tania Radu, p. 318 - Paris, 26 martie 1973, scrisoare către Bucur Țincu.

universală, în contextul parametrilor tehnologiilor moderne de comunicare electronică, a devenit un fapt banal, chiar un fapt cotidian. Circulația valorilor, bunurilor și oamenilor completează circulația informației, contactele directe dintre membrii aceleiași comunități (...)."⁴

Eforturile reprezentanților Muzeului „ASTRA” au fost tocmai acelea de a sublinia, într-o perioadă în care lumea părea, adeseori, debusolată că există repere identitare ce se cer respectate și care, în schimb, ne oferă respectul pentru propria persoană și pentru nația din care provenim. Muzeul Civilizației Populare Tradiționale „ASTRA” este dovada vie a existenței unor baze solide ale civilizației românești. Patrimoniul tehnic expus și prezentat cu asiduitate de către muzeografi, creionează imaginea unei inventivități extraordinare, care ne îndreptățește să nu avem complexe de inferioritate față de nimeni. Bogăției de monumente tehnice, de unelte și mecanisme, i se adaugă imaginea de excepție a unui sat românesc care totalizează elementele definitorii pentru un popor întreg. Cei plecați de acasă au preluat cu succes mesajul transmis de Muzeul „ASTRA” și s-au arătat, în nenumărate rânduri, doritori să afle mai mult despre acele repere și să le transmită cât mai fidel semnificația.

Relația dintre etnic și religios a fost una deosebit de puternică atât în perioada comunistă, cât și în anii care au urmat. Românii plecați în alte țări s-au întâlnit adeseori, în idealul aducerii, în noile lor orașe, a Bisericii Românești. Biserica a fost, de nenumărate ori, locul de întâlnire al românilor, oferindu-le posibilitatea regăsirii unor repere identitare solide, dar și pe cea a comunicării, a transmiterii unor experiențe, a schimbului de informații etc. O parte din tradițiile românești, înrudite cu - sau inspirate din - viața religioasă au fost astfel reluate de către micile comunități românești.

Țara s-a transformat în zeci de țări mai mici, în insulițe de românism care au trecut granița într-o direcție sau alta. Tendința migrației s-a temperat în ultima perioadă și tinde să se reducă decisiv în anii ce au urmat integrării în Uniunea Europeană. Au fost eliminate multe dintre argumentele plecării, astfel că fenomenul etno-fragmentării pare să intre într-o eră nouă.

În unele zone din Europa Occidentală, în care bisericile catolice nu mai sunt frecventate, românii stabiliți acolo au început să le închirieze, transformându-le, ocazional, în biserici ortodoxe. În astfel de cazuri elemente specifice ortodoxismului, cum ar fi icoana sau altarul, sunt instalate ad-hoc, refăcând parțial atmosfera cunoscută. Spațiul închis favorizează imprimarea amprentei românești, oferind și posibilitatea unor colaborări cu persoane de alte naționalități care împărtășesc aceeași religie. Relația dintre etnic și religios are poate un caracter special în astfel de situații, biserica oferind ocazia întâlnirii și a schimbului de experiență.

Românii merg în lume cu un mesaj personal și cu unul național. Pe măsură ce descoperă diferențe față de alții, se descoperă tot mai mult pe ei înșiși. Este un efort sine qua non, oamenii s-au descoperit în permanență prin comparație, prin raportare. Cu cât știm mai bine să ne punem în valoare ceea ce ne este specific, cu cât ne vom pricepe mai bine să facem selecția valorilor proprii și să le transmitem celorlalți, cu atât vom fi mai respectați, fiind văzuți ca un popor inventiv, original, și nu doar ca un material ușor transformabil care să împrumute, la întâmplare, forme ale altor popoare cu care intră în contact.

⁴ Corneliu Bucur, *Identitate Etnoculturală. Conștiință națională și afirmare universală*, Sibiu, Editura „ASTRA MUSEUM”, 2006, p. 97.

ETHNO-SPLITTING OFF: IDENTITY AND DIFFERENCE. THE ROMANIANS IN DIASPORA

The concept of ethno-splitting off is the topic of this study and it refers to the migration of a very large number of Romanians all over the world, who fortunately in the foreign countries they are resident they often regroup in different associations or in churches. The Romanian ethnics did not disappear even if they are split off and scattered in the whole world. They still exist as an ethnic group but they got new valances. Therefore is very important for the Romanians in Diaspora to know the traditional values and the traditional folk arts of their own country and so they can preserve their national identity and promote these values.